

درس ۱۴ تاریخ دهم

دین و اعتقادات

باورهای کهن آریایی:

پرستش خدایان متعدد تحت عنوان بغ (خدا/خدايگان)، اهوره (سرور) و امرتا (بی مرگ) توسط اقوام آریایی مهاجر به ایران همچون آریایی های هند، بر اساس اساطیر کهن و مندرجات اوستا و سنگ نوشته ها.

عقاید آن ها: قربانی کردن حیوانات با هدف خشنودی خدایان و خواندن سرودها و نیایش های گوناگون. عدم ساخت معابد باشکوه توسط اقوام آریایی بر خلاف مردمان ایلام، بین النهرین، یونان و ...، برای خدایان خویش به علت اعتقاد آنان به قدرت مطلق خدا در تمام قلمروگیتی و محدود نبودن نفوذ و قدرت خدایان شان به ناحیه و شهر خاص . علاوه بر آن مقدس بودن برخی عناصر طبیعی مانند آب، آتش و خاک نزد آریایی ها

مغان: روحانیون دینی؛ اجرای مراسم و تشریفات دینی توسط افرادی با عنوان مُغ

زرتشت و تعالیم او

ظهور زرتشت، با عنوان پیام آور دین زرتشتی در میان ایرانیان باستان

عدم اطلاع درباره زمان و مکان تولد و مرگ این پیامبر ایران باستان . وجود اخبار پراکنده درباره زندگانی و سرنوشت او در کتاب اوستا و دیگر متون زرتشتیان در قالب افسانه . نظر بیشتر پژوهشگران بر زندگی زرتشت در قرن های هفتم و هشتم پیش از میلاد .

تعالیم زرتشت :

اساس تعالیم زرتشت: یگانگی و پرستش اهوره مزدا

اهوره مزدا در آیین زرتشت: اهوره مزدا بر پایه آموزه های زرتشت، آفریدگار آسمان ها و زمین، خورشید، ماه و ستارگان، آب ها و گیاهان، روشنایی و تاریکی. قدرت مطلق اهوره مزدا و تسلط او بر همه موجودات وجود امشاسپندان یا جاودانان مقدس بعنوان گروهی از موجودات الهی مطابق تعالیم زرتشتی؛ امشاسپندان و کمک آنان به اهوره مزدا در امر آفرینش و اداره امور جهان

وجود دو نیرو یا مینوی نیک و بد در جهان بر پایه تعالیم زرتشت، در نتیجه انتخاب نیک و خیر توسط فرد پیروی وی از اهوره مزدا و گزینش بد و شر قرار گرفتن در جمله پیروان اهریمن

سفارش زرتشت به پیروانش در انتخاب مینوی نیک و قراردادن «گفتار نیک»، «پندار نیک» و «کردار نیک» بعنوان سرمشق زندگی خود.

از دیگر آموزه های مهم زرتشت، اعتقاد به جهان آخرت و روز واپسین؛ و داوری در این روز درباره اعمال انسان در جهان پیوستن نیکان به گروه یاران اهوره مزدا و افکندن بدان به دوزخ و تبدیل شدن به برده اهریمن مخالفت زرتشت با برخی از آداب نیایش رایج در جامعه خود بعنوان میراث دوران گذشته: مانند قربانی کردن و کشتار بی رویه حیوانات به ویژه گاو و نکوهش برگزارکنندگان این مراسم

اوستا :

اوستا: کتاب مقدس ایرانیان باستان و زرتشتیان

قدیمی ترین نسخه اوستا: بر پایه داستان های باستانی، از بین رفتن نسخه ای از اوستای نگارش یافته در زمان هخامنشیان بر پوست گاو؛ بر اثر آتش سوزی تخت جمشید به دست اسکندر. چند قرن بعد، تلاش یکی از پادشاهان اشکانی به نام بلاش یکم در جهت گردآوری اوستا به هر حال، نقل شفاهی و سینه به سینه اوستا تا قرن ها. نکته مهم

دین و عقاید ایرانیان باستان از دوران ماد تا ساسانیان

مادی ها:

دین ماد: عدم اطلاع ما درباره دین مادی ها؛ تنها وجود شواهدی در پرستش اهوره مزدا و برخی از خدایان کهن ایرانی همچون میترا توسط آنها. **مغ:** روحانیون مادی.

وظایف مغان: برگزاری آیین های دینی از جمله خواندن نیایش ها و سرودها و رسم قربانی کردن: ... به تدریج پذیرش دین زرتشت توسط مغان و تبدیل آنها به پیشوایان دینی جامعه زرتشتی ... نقش آنان در آمیختن باورهای دینی کهن خود با تعالیم زرتشت.

هخامنشیان:

اختلاف پژوهشگران برجسته ایرانی و غیرایرانی در خصوص پیروی هخامنشیان از دین زرتشتی با وجود اطلاعات ارزشمند ما از باورها، آداب و مراسم دینی پارسیان **بر اساس سنگ نوشته ها، نوشته های یونانی به ویژه تاریخ هرودت و نیز کاوشهای باستان شناسی**

نظر گروه اول؛ اعتقاد برخی پژوهشگران بر پایه برخی از مندرجات سنگ نوشته ها و دیگر شواهد تاریخی، بر زرتشتی بودن ایشان اما عدم پذیرش آن توسط برخی دیگر. نظر گروه دوم؛ در اعتقاد شاهان هخامنشی به باورهای کهن ایرانی

سیاست مذهبی شاهان هخامنشی: حضور گروه ها و اقوام متعدد با فرهنگ و اعتقادات گوناگون در قلمرو پهناور حکومت هخامنشیان. آزادی دینی مردم توسط پادشاهان هخامنشی و احترام به فرهنگ و عقاید اقوام تابع حکومت خود.

سیاست مذهبی و سیاسی کوروش در برخورد با اقوام تابع حکومتش: رفتار آزاد منشانه کورش بزرگ با مردمان مغلوب، و احترام او به دین و آداب و رسوم این مردمان در آن زمان بعنوان پدیده ای جدید .
اشاره سطرهایی از منشور کورش، به فتح بابل بدون خونریزی و غارت، و نیایش و ستایش مردوک، خدای بزرگ بابلیان توسط وی .
سیاست معمول زمان: قتل عام مردم و غارت معابد و بی احترامی به خدایان آنها توسط فرمانروایان غالب آن زمان، پس از تسخیر شهر یا کشوری

سلوکیان و اشکانیان :

تلاش اسکندر مقدونی و شاهان سلوکی در ترویج زبان، فرهنگ و باورهای یونانی؛ اما عدم موفقیت آنان بعزت تعلق بیشتر ایرانیان بر دین، سنت ها، آداب و رسوم نیاکان خود .
وضعیت دین در دوره سلوکیان و اشکانیان: در دوران سلوکیان و اشکانیان، پرستش اهوره مزدا، خدایان کهن ایرانی همچون مهر و آناهیتا. ساخت معابدی برای آناهیتا توسط برخی از پادشاهان اشکانی به تقلید از یونانیان،

در اواسط دوره اشکانیان نفوذ و گسترش چشمگیر دین زرتشت و گرایش برخی از پادشاهان اشکانی به این دین و یا پشتیبانی از آن. حتی گردآوری متون پراکنده اوستا به دستور یکی از شاهان این سلسله به نام بلاش یکم نکته مهم.

وجود تصویر آتشدان بر روی سکه های خود توسط شاهان اشکانی و دلالت آن بر گرایش آنان به کیش زرتشتی .

در عهد اشکانی: راهبایی ستایش ایزد مهر (میترا) به قلمرو روم در آسیای صغیر و تبدیل آن در آنجا به کیشی مستقل و ورود آن سپس به اروپا.

سیاست مذهبی اشکانیان: حمایت آنان همانند هخامنشیان از سیاست آزادی دینی. آزادی ایرانیان و دیگر مردمان سرزمینهای تحت فرمانروایی حکومت اشکانی، در ستایش خدایان و انجام مراسم دینی خود .

مهمترین ادیان رایج در عهد اشکانی: دین یهودی، مسیحی، بودایی، یونانی، زرتشتی، پرستش میترا، آناهیتا و اعتقادات کهن ایرانی

پیامد تسامح و آزادی مذهبی اشکانیان: آزادی دینی اشکانیان موجب فراهم شدن زمینه مناسب برای همزیستی مسالمت آمیز پیروان دین ها و عقاید مختلف.

وضعیت یونانیها در حکومت اشکانی: پرستش خدایان یونانی توسط یونانی تباران ساکن ایران بدون هیچ مزاحمتی پیداشدن مجسمه هایی از خدایان یونانی در کاوش های باستان شناسی .

وضعیت یهودیان در عهد اشکانیان: آزادی دینی یهودیان همچون دوره هخامنشی، و احتساب ایران به عنوان پناهگاه مناسب برای خود

وضعیت مسیحیان در عهد اشکانیان: احساس امنیت و آزادی پیروان دین مسیح در قلمرو اشکانیان با وجود قرار داشتن در معرض آزار واذیت حکومت روم ،

وضعیت بوداییان در عهد اشکانیان: نفوذ آیین بودایی در آن دوره در ایران و تبلیغ اندیشه بودا توسط مبلغان بودایی در سرزمین های شرقی حکومت اشکانی چنان که ترجمه کتاب های بودایی به زبان چینی برای نخستین بار توسط شاهزاده ای از خاندان اشکانی براساس گزارش یکی از مورخان چینی

ساسانیان :

اطلاعات بیشتر ما درباره وضعیت دین در دوره ساسانی و سیاست دینی ساسانیان، از طریق سنگ نوشته ها، شواهد باستان شناسی، سکه ها، کتاب های دینی و اندرنامه های زرتشتیان، برخی آثار مورخان مسلمان، یونانی و رومی و نیز شاهنامه فردوسی.

وضعیت دینی ساسانیان: اهمیت دوره ساسانیان در تاریخ دین زرتشتی ؛ بعلت رسمی شدن ، این دین توسط حکومت ساسانی. نتیجه این اقدام، گره خوردن دین و سیاست به یکدیگر

پیامد رسمی شدن زرتشت در عصر ساسانی در عرصه سیاسی:

۱. از یک طرف پشتیبانی کامل از دین رسمی توسط پادشاهان ساسانی

۲. از طرف دیگر تأیید حاکمیت و قدرت پادشاهان ساسانی توسط روحانیان زرتشتی، ((یعنی ایجاد رابطه دوسویه و وابستگی هردو به یکدیگر))

پیامد رسمی شدن زرتشت در عصر ساسانی برای روحانیون زرتشتی: افزایش چشمگیر، نفوذ و قدرت روحانیان زرتشتی پس از گسترش و رسمیت یافتن دین زرتشتی

تشکیلات روحانیون زرتشتی در دوره ساسانی: قرار داشتن روحانی برجسته ای با عنوان موبدان موبد در رأس روحانیون زرتشتی، برخورداری وی از جایگاهی بلند در دربار. پس از موبدان موبد، وجود سلسله مراتبی از روحانیان مسئول وظایفی چون قضاوت و دادرسی، اداره آتشکده ها، اجرای مراسم و آداب مذهبی و تعلیم آموزه های زرتشتی

نقش موبدان موبد در حکومت ساسانی: برخورداری از مقام مهم در دربار و حتی مشورت پادشاهان ساسانی برای تصمیم گیری در مسائل مهم حکومتی، با موبدان

علت مکتوب نمودن اوستا توسط موبدان در عصر ساسانی: تحت تأثیر تحولات دینی این عصر، تا آن زمان، ترجیح موبدان به حافظه سپردن مطالب کتاب اوستا و نقل آن به صورت شفاهی به دیگران. علت اصلی: در نتیجه پیشرفت دین مسیح در قلمرو ساسانی و در گرفتن مباحثات اعتقادی میان پیروان ادیان مختلف، نیاز موبدان به در اختیار داشتن سند و مدارک قابل استناد برای موفقیت در مقام بحث و جدل، در نتیجه اقدام آنها در مکتوب کردن اوستای شفاهی؛ با وجود آن رغبت آنان بیشتر به نقل شفاهی اوستا.

اعتقادات دین زرتشت:

یکتاپرستی و پرستش اهورامزدا، مقدس بودن عنصر آتش، در این دین و ستایش اهورامزدا توسط زرتشتیان بانیایش در برابر آتش، ((همانگونه که مسلمانان در مقابل قبله به پرستش خدای یکتا می پردازند)). نتیجه آن در دوره ساسانیان ساخت آتشکده های بسیاری در شهرها و روستاهای ایران

مهمترین آتشکده های بزرگ و باشکوه عصر ساسانی:

آذر بُرژین مهر در خراسان، مخصوص کشاورزان،

آذر گشنسپ در آذربایجان، ویژه شاهان

آذر فرنیغ در فارس، خاص موبدان

در عصر ساسانیان، ترجمه اوستا به زبان پهلوی و نوشتن شرح و تفسیرهایی بر آن . همچنین تألیف کتاب های اعتقادی بر اساس تعالیم زرتشت به زبان پهلوی .

مهم ترین کتاب های اعتقادی تألیف یافته در عصر ساسانی:

از جمله مهم ترین و مفصل ترین این کتاب ها :

۱. دینکرد، دانشنامه ای مشتمل بر عقاید زرتشتی

۲. کتاب بندهِش

سیاست مذهبی ساسانیان: در آغاز دوره ساسانیان، در نتیجه تسامح و عدم تعصب مذهبی زندگی آرام پیروان دیگر دین های مختلف، اما در نتیجه رسمیت یافتن دین زرتشتی و نیرومند شدن موبدان: ایجاد مشکلات برای گروه های غیر زرتشتی، همچون مانویان و مسیحیان

وضعیت مانویان در عصر ساسانی: مانویان، پیروان آیین مانی . ایجاد آیین جدید توسط مانی از طریق ترکیب

آموزه هایی از دین های زرتشتی، مسیحی و بودایی، تبلیغ این دین توسط مانی با اجازه شاپور یکم .

اعتقادات مانی: اعتقاد مانی به حضور پیامبران قبل از وی برای رهایی روح که متعلق به دنیای نور است ، از جهان

مادی و تاریکی

رساندن انسان به رستگاری. نگارش کتاب هایی توسط مانی و پیروان او، به زبان های مختلف و گاه استفاده از نقاشی برای تفهیم مطالب،

کتاب مانی: شاپورگان. شامل عقاید مانی و هدیه آن به شاپور؛ اما عدم تأثیر آن در تغییر دین و باقی ماندن بر اعتقادات زرتشتی .

عاقبت مانی: مخالفت شدید موبدان با آیین مانوی . در نتیجه افزایش اقدامات آنان برای نابودی مانی و مانویان پس از شاپور، سرانجام زندانی شدن مانی در زمان بهرام یکم، و اعدام وی مدتی بعد. پس از اعدام مانی تعقیب و شکنجه پیروان او در نتیجه فرار آنها به مناطق مرزی امپراتوری ساسانی و یا سرزمین های دیگر .

